

Megemlékezés Neukomm Gyuláról 120. születésnapján, sírjának megkoszorúzásakor

ÉLT, TANÍTOTT, SZERETETT

Ezt íratta fel felesége az obeliszkre, amikor megcsináltatta Neukomm Gyula síremlékét. Férje neve alá odavéssette a sajátját is születési évvel és egy kötőjellel, amelynek azóta se született meg a folytatása, pedig már mióta elment ő is. Gyermekeik nem voltak, így hát a hálás utókorra maradt, hogy megőrizze emléküket. Ezért is vagyunk most itt.

2007-ben, ötven évvel Neukomm Gyula halála után a Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapok kezdeményezésére, a Bolyai János Matematikai Társulat pártoló támogatásával sikerült védetté nyilváníttatni Neukomm Gyula sírját újabb ötven évre. Nem kis dolog ez: szomorú statisztika készült már azokról a korokban híres emberekről, akiknek sírját nem vigyázta az utókor, s ma már hiába is keresnénk ezeket a sírokat. Neukomm Gyula neve szerencsére szerepel az Új Köztemető térképén, a nevezetes személyiségek között. Nem kis dolog ez se, ha nem is elsősorban lapszerkesztői tevékenysége okán került be a kiválasztottak közé, hanem mert nagyszerű, nemzetközileg jegyzett sakkeladvány szerző volt.

Felesége számára férje három legfontosabb tulajdonsága ez volt: élt, tanított, szeretett. Vegyük sorra ezeket.

ÉLT. Mit tudunk az életéről? Elég keveset.

1892. április 22-én született Versecen, amit ma Vršacnak hívnak Szerbiában. A város a Vajdaságban található, közel a mostani szerb-román határhoz. Akkoriban, az Osztrák–Magyar Monarchiában persze ez a város is Magyarországhoz tartozott. Temes vármegye székhelyéről, Temesvárról gyorsvonattal egy óra alatt lehetett odaérni. Versecen született Obláth Richárd (1882–1959) is, aki tíz évvel volt idősebb Neukomm Gyulánál, jól ismerték egymást.

Főreáliskolát végzett, mivel Versecen nem volt főgimnázium. Az igazgató – talán nem véletlenül – mennyiségtan–természettan szakos volt, két tanára: a Kolozsvárott Abt Antalnál (1828–1902) mágneses mérésekből diplomázott Butorka Száva (1859–?) és Janell József (1861–?) pedig az Eötvös Loránd alapította Matematikai és Fizikai Társulat alapító tagja lehetett.

A továbbiakban Kárteszi Ferencet (1907–1989) idézem:

„Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. 1914-ben szerezte meg a tanári diplomát, matematika és ábrázoló geometria szaktárgyakból. A világháború szakította meg pályafutását. Négy évig tartó harctéri katonai szolgálat után Budapestre került tanárnak.”

Bottlik Iván (1934–) sakktörténésztől tudjuk:

„Az I. világháborúban rádiós tisztként feladata volt, hogy a szemben álló fél titkos, kódolt üzeneteit megfejtse. A matematikai feladatok megoldásán edzett elméje itt is kiemelkedő sikereket ért el.”

Azután vége lett a háborúnak. Az az iskola, ahol az első világháborút követően csaknem három évtizedig tanított, az Alpár Ignác (1875–1928) tervezte gyönyörű épületben működött a városligeti Bulyovszky (ma: Rippl-Rónai) utcában. A háború előtt is híres főreáliskola volt már itt. Ide járt Szilárd Leó (1898–1964), vagy az író Németh László (1901–1975), itt tanított matematikát az idős Rados Ignác (1859–1944), az Appendix egyik első fordítója, akinek Raj László nevű tanítványa 1909-ben megnyerte az Eötvös-versenyt, itt tartott vasárnapi matematikai szakköröket a fiatal Bálint Elemér (1888–1966), itt tartott tanulókísérletekre alapozott fizikaórákat Balog Mór (1854–1927). Ennek az iskolának volt diákja 14 éves koráig Koestler Artúr (1905–1983). Amikor Neukomm Gyula odakerült, akkoriban az iskolát már Bárány Kemény Zsigmond gimnáziumnak hívták. Első kivételesen tehetséges tanítványa Kárteszi Ferenc volt, aki már érettségiző korától fogva nagy kedvvel dolgozott a Faragó Andor szerkesztette Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapokban.

Neukomm Gyula miközben tanított, nagy kedvvel élt hobbijának, a sakknak is. Tíz éves korában tanult meg sakkozni. Első sakkeladványa 14 éves korában jelent meg a Magyar Sakk Lap című folyóiratban. 1924–25-ben Kovács Norbert és Schór László közreműködésével megírta a Magyar Feladvány Műszótárat. Személyes kapcsolatokat ápolt nemcsak hazai, hanem külföldi sakkeladvány szerzőkkel is. A Magyar Sakkeladvány Társaság ügyvezető elnökeként több különböző újság sakkróvatát vezette. Mikitovics János írja róla a Magyar Sakkszerzők Arcképcsarnokában: „Neukomm Gyula sakkelpedagógusként az általa felfedezett tehetséges fiatal szerzőket felkarolta, segítette. Nem véletlen, hogy a ma élő szerzők közül sokan őt tekintik tanítómesterüknek.”

TANÍTOTT – véssette fel az obeliszkre felesége.

Legutolsó tanítványainak egyike volt Fried Ervin (1929–), aki mind a mai napig szeretettel és megbecsüléssel emlékezik egykori tanárára, aki őt 1949-ben érettségiztette az akkor már megváltozott nevű városligeti gimnáziumban. Eredményes tanári működésének elismerése képen Neukomm Gyulát 1951-ben Beke Manó díjjal tüntette ki a Bolyai János Matematikai Társulat. Ekkor azonban már egy új tevékenység kötötte le figyelmét és kifogyhatatlannak mondott energiáit: Surányi János (1918–2006) felkérte a Középiskolai Matematikai Lapok szerkesztésére, s a következő évtől kezdve haláláig Neukomm Gyula volt a Lapok – vagy ahogy akkor emlegették: a Mat. Lapok – felelős szerkesztője.

Legnagyobb ötlete az egész tanévre kiterjedő pontverseny bevezetése volt. Még nem a feladatokat, csupán a megoldásokat értékelte 2-3-4 pontra és ezeket a pontszámokat összeadva hirdette ki tanév közben a pontverseny állását,

tanév végén pedig a pontverseny végeredményét. Bizony komoly adminisztrációval járó munka volt a beküldött megoldások értékelése, lepontozása, amelyet főleg egyetemista diákok bevonásával tudott elvégezni. Wolf György, majd Lukács Ottó voltak a legbuzgóbb segédszerkesztők.

Lukács Ottó így emlékezett rá húsz évvel ezelőtt:

„Neukomm Gyula tanár úrtól sokat lehetett tanulni. Emberségben, szakmailag, pedagógiai szempontból. Korrekt, precíz ember volt, és ezt a pontosságot a munkatársaitól is megkövetelte. A látszat ellenére jószívű, segítőkész ember volt. Mikor látta, hogy kispénzű egyetemista vagyok, ingyen adott egy szobát a lakásában. Egy mélyen vallásos KöMaL-versenyző azt kérte az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny szervezőbizottságától, hogy ne kelljen szombaton írnia a versenydolgozatot. Gyula bácsi kijárta neki (pedig abban az időben ez nem volt veszélytelen!). Igazságszerető ember volt. Rendkívüli mértékben nyomták el abban az időben az egyházi iskolák tanulóit. Mint versenybizottsági tag vagy elnök, Gyula bácsi nem volt hajlandó ítéletén változtatni, legfeljebb abba egyezett bele, hogy a nyertes piarista gimnáziumi tanuló iskoláját így tüntessék fel: Mikszáth Kálmán Téri Gimnázium. Egy apró elszólása miatt 1956 végén kitették a szerkesztőséget a minisztériumból a Matematikai Kutatóintézet egy szobájába (hogy ennyivel megúszta, azt a Bolyai Társulat vezetősége, személyesen Surányi János kiállása eredményezte).

Nagyszerű tanár volt. Egy diákja a polgári iskolából különbözetivel jött át a gimnáziumba. A tanár úr már a különbözeti vizsgán észrevette rendkívüli képességeit, hamarosan az „extra” feladatok felé irányította. Az illető ma egyetemi tanár, világszerte ismert algebrista. Szólni kell a matematikus Neukomm Gyuláról. Kitűnően értett a versenyfeladatok létrehozásához, a feladatok szebbnél-szebb megoldásainak kitalálásához, megszövegezéséhez. A francia nyelvű elemi matematikai lapok szerkesztője egy nemzetközi társaságban dicsekedett: 30 állandó megfejtője van a lapnak. Gyula bácsi szerényen mosolygott: „A magyar lapnak pedig 4000!” Igen jó együttesben dolgozott. *Surányi János* mint főszerkesztő nézte át havonta az új feladatkitűzéseket, írta át (ha kellett) a megoldásokat. *Császár Ákos* fordította a francia nyelvű kivonatokat, *Kispesta István* az orosz nyelvűt. *Hajós György* és *Kárteszi Ferenc* is érdeklődtek a lap munkája iránt, *Kalmár László* és *Péter Rózsa* úgyszintén. A rajzokat (Gyula bácsi gondosan megszerkesztett ceruzarajza nyomán) *Hornyák László* húzta ki tussal.”

Lukács Ottó nem szólt róla, érdemes hát megemlíteni, hogy Neukomm Gyula tudománytörténeti írásokat is közölt a Lapokban. Nagy segítségére volt ebben „földije”, Obláth Richárd, aki részben az ő kérésére ásta bele magát a matematika történetébe. „Képek a magyar matematika múltjából” – volt az első cikk címe, ezt követték a Geőcze Zoárd, Kürschák József, Arany Dániel, Beke Manó, Bolyai Farkas és Rados Gusztáv mellett Gauss, Dirichlet és Euler életét és munkásságát bemutató írások. Mindegyik más-más lapszámban jelent meg, de mindig tartalmasan és érdekesen, a középiskolások számára felfogható módon.

Nagy örömmel mutatta be Neukomm Gyula a Lapokban az azévi Kossuth-díjas matematikusokat, de körülbelül eddig terjedt a társadalmi, politikai élet iránti érdeklődése is. Minden külön kommentár nélkül tudomásul vette, hogy az OKTV-t Rákosi Mátyás Tanulmányi Versenynek hívták még 1956 tavaszán is; a feladatok voltak érdekesek, meg azok megoldásai. 1956. október 10-én leadta a teljesen megszerkesztett novemberi kettős számot a nyomdába, amely azután 1957 januárjában jelent csak meg. Ebben a bevezető tanulmány Pálmay Lóránt cikke volt az Egyszerű nomogramokról. Január végére megjelent a decemberi szám is. A politikai viharok ugyan nem tükröződtek a Lapokban, de felemésztették Gyula bácsi fizikai ellenálló képességét. Még sikerült a minisztériumban kiverelkednie, hogy a piaristáknál érettségizett Szatmáry Zolit, a Lapok egyik legjobb megoldóját fellebbezés után felvegyék fizikusnak, de 1957. október 9-én, munka közben, íróasztalánál elérte a harmadik, immár végzetes szívinfarktus.

SZERETETT – vésette fel az obeliszkre a felesége. Csak sejtjük, milyen mély érzelmi kapcsolat lehetett kettőjük között, ha az Élő és a Tanított mellett a hű feleség ezt tartotta férje legfontosabb jellemvonásának. S ha valamivel még tartozunk kettőjüknek, akkor ez a tiszteletünk jeléül elhelyezett koszorún kívül az lehet, hogy felíratjuk az obeliszkre a szeretett feleség halálának évszámát is.

Tisztelt megemlékezők, kedves barátaim, megígérhetem, hogy a következő koszorúzáskor már olvasható lesz a sír-emléken ez az évszám.

Radnai Gyula